

بررسی نقش و آثار ایثار و شهادت در جامعه اسلامی

شهلا رضایی^۱

چکیده

جامعه امروز نیازمند گسترش فرهنگ ایثار و شهادت است. ایثار و شهادت در شمار عالی‌ترین مفاهیم الهی و حاصل متعالی‌ترین ارزش‌هایی هستند که یک انسان می‌تواند کسب کند. این مفاهیم اثرگذار و تعالی‌بخش می‌توانند فرهنگ یک جامعه را به غایت تحت تأثیر قرار دهند و والاترین برکات را به آن بیخشند. با توجه به اینکه در جامعه‌ای زندگی می‌کنیم که دین اسلام بر آن حاکم است. دینی که فطر و زهد و ایثار و شهادت است پس نباید ایثار و شهادت کم‌رنگ شود. از این رو اولاً به دلیل اثر اصلاحی که در جامعه، خانواده‌ها و جوانان دارد مثلاً اگر در خانواده‌ای روحیه ایثار و از خودگذشتگی وجود داشته باشد آن خانواده از هم نمی‌پاشد و ثانیاً چون موضوعاتی هستند که در آیات و روایات بر آن تأکید زیادی شده است ما را به تتبع در آن تشویق می‌کنند پس باید آن را بشناسیم و بر مفاهیم آن تسلط پیدا کنیم و نیز ممکن است ایثار در جامعه کنونی کم‌رنگ شده باشد، باید از آن دفاع شود تا در نسل‌های بعدی نیز ادامه پیدا کند. به نظر می‌رسد واژه شهادت در ذهن برخی از مردم ما منتفی شده است. پس ما در این مقاله نقش به سزای آثار و پیامدهای فرهنگی ایثار و شهادت در جامعه اسلامی را بیان می‌کنیم و به آن می‌پردازیم.

واژگان کلیدی

آیات و روایات، از خودگذشتگی، ایثار، جامعه اسلامی، شهادت.

۱. مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه و دانشگاه فرهنگیان صدوقی کرمانشاه.

❖ مقدمه

ایثار در لغت به معنی برگزیدن، غرض دیگران را بر غرض خویش مقدم داشتن، برگزیدن منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن و این کمال درجه سخاوت است دیگری را در رساندن به منفعت و دفع مضرت بر خود مقدم داشتن و آن نهایت برداری است. در اسلام ایثار فی نفسه دارای ارزش نیست؛ بلکه آنچه به آن ارزش می‌دهد جهت و هدف ایثار است که در کدام جهت برای چه هدفی می‌باشد. در همه فرهنگ‌ها ایثار وجود دارد و مهم ماهیت و محتوای عمل است نه صورت عمل.

امام خمینی (ره) می‌فرماید: شما جان خودتان را فدا می‌کنید و بسیار اشخاص مهم هستند که در راه‌های انحرافی باز هم این کار را می‌کنند. صورت عمل یک صورت است که این معنی دو تا و محتوا دو تا است میزان محتوای عمل است نه صورت عمل (امام خمینی، ۱۳۳۸، ج ۲۰: ۹۲).

قرآن می‌فرماید: وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ (آل عمران، ۱۶۹)، هرگز کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مرده مپندارید بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند. شهادت در راه خدا بهترین مرگی است که شهید با اختیار خویش برمی‌گزیند. «بالای هر نیکی، کار نیک دیگری وجود دارد تا اینکه مرد در راه خدا کشته شود، وقتی در راه خدای عزوجل کشته شد، بالای آن کار نیکی وجود ندارد» (مجلسی، ۱۳۹۹، ج ۱۰۰: ۱۰).

محیط طبیعی ما، مشابه درون و ناخودگاه وحشی ماست و همان‌گونه نیز ستیز و غلبه بر آن پیامدها نتایج سنگینی دارد. راه درست، رام کردن طبیعت برون و درون است. مقابله با طبیعت حل مشکل ما نیست اما نمی‌توانیم محیط زندگی را از یاد ببریم باید در تلاش باشیم که آن را تغییر دهیم و در آن جهت اهداف متعالی پرورش دهیم، اغلب دانشمندان معترف‌اند زمین مادر ماست و آسمان پدر ما، این مهربانان در طی قرون و اعصار، بشر را پروراندند و ما فرزندان ناخلف قرن حاضر سیلی به گونه پدر می‌زنیم و سینه مادر را می‌خراشیم و از آن‌ها دوری می‌گزینیم.

به‌راستی چه باید کرد؟ در یک‌کلام ساده، باید خود را بشناسیم؛ اما این شناخت و عرفان منحصر به فرد نیست منی که تنیده و تاروپود فراگیر هستی هستم، به خود نیستم. پس شناخت عقلی کلاً و الزاماً شناختی محدود است به عبارت دیگر شناخت عقلی مبتنی بر منطق است و منطق مبتنی بر تکثر و کثرت لایتناهی است پس وقتی که وجه عقلی مغز ساکت و خموش می‌شود وجه الهام‌گیری آن فوق‌العاده پذیرنده و بیدار خواهد شد. فرارفتن از خویشتن خویش، هماهنگی تن و بدن را می‌طلبد، همگامی روانی والا و پرتوان با قالبی رنجور و فرسوده غیرممکن است؛ بنابراین رام کردن امیال و خواسته‌های بی‌سرانجام نیز در پیرایش و والایش خود لازم است. (فتاحی‌زاده، ۱۳۸۶: ۵۷).

پیشینه پژوهش

فداکاری، ایثار و گذشت موضوعی است که خارج از حوزهٔ زمان و مکان در وجود سرنوشت پاک الهی نهفته بوده است. اگر تاریخ ادبیات ملل مختلف دنیا را مطالعه نمایم مملو از وجود مصادیق و رویکردهای انسانی، اعتقادی و ملی است. در این رهگذر اولین ایثارگر، اولین بخشنده همه چیز به ما و اولین آفریدگار بی‌منت و مزد، خداوند قهار و منان است. روح ایثارگری، فداکاری و گذشت بیش از همه متعلق به خداوند است. همان‌گونه که رأفت و مهربانی خداوند در مقابل جور ظلم ستم‌بندگان (قدرناشناسی بندگان) بی‌منتهاست، فرستادگان و برگزیدگان او نیز صاحبان این صفات والا نیز لذا در امر دعوت مردم غافل به سوی پروردگارشان از جانب هر کدام از پیامبران، رنج و زحمت، گرفتاری شدید، شکنجه و مصیبت، زخم جسم و روان و نهایتاً شهادت مزد ظاهری پیامبران به جای تقدیر و تشکر بود. امام علی (ع) درباره شهادت می‌فرماید: ان اکرم الموت افضل و اندی نفس ابن ابی‌طالب بیده لا لف ضربه بالسيف احون علی من صیقه علی الفراش فی غیر طاعه الله. گرامی‌ترین و بهترین مرگ‌ها شهادت و کشته شدن در راه خداست، سوگند به خدایی که جان پسر ابی‌طالب در دست اوست. هزار ضربت شمشیر بر من آسان‌تر و قابل‌تحمل‌تر از مردن بر بستر راحتی است که در راهی غیر از اطاعت خدا باشد (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۲۳). «فوالله لولا طعمی عند القائی عدوی فی‌الستشهاده و توطنی علی المینه لاحیبت الا القی مع حوالا دیوما و احدا والاتقی بهم ابا»

به خدا قسم آخر هنگام ملاقات با دشمن و نبرد و جهاد با او و آرزوی شهادت در وجودم نبود و اگر با رغبت تمام دل به مرگ در راه خدا نهاده بودم و هرگز نمی‌خواستم که حتی یک روز را با این یاران سست عنصر و کامل و گریزان از جنگ و مهار بگذرانم و یا چشمم بر روی آن‌ها بیفتد، زیرا با چنین افرادی پیروزی بر دشمن میسر نیست. بلکه ناچار با آن‌ها زندگی می‌کنم که اگر پیروزی به دست نیاوریم به شهادت در راه خدا دست یابیم و به آرزویم برسیم. (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۲۳) و قاتلوه‌م حتی لا تکون فتنه و یكون الذین کلمه الله (انفعال، ۳۹) و با ایشان نبرد کنید تا فتنه‌ای نباشد و این تمام برای خدا بشود.

شهادت و ایثار، کلمه‌ها و مفاهیم ارزشی هستند که تقریباً با تفاوت‌هایی در همه جوامع بشری مطرح می‌شوند. همه ملت‌ها به ایثارگران جامعه خود به‌خصوص کشته‌شدگان خود، به دیده ارزشی می‌نگرند. لکن شیوه‌های این ارزش‌گذاری متفاوت است اگرچه نفس عمل یکی است. در آموزه‌ای دینی ما، جوهره و عصاره فرهنگ ایثار و شهادت و از خود گذشتگی، اخلاص، آزاد منشی، هوشمندانه و هدفمند است. ترویج و اشاعه فرهنگ ایثار و شهادت کارکردهای بسیار مثبت اخلاقی، اعتقادی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور دارد و نسل‌های بعدی در صورتی که این مفاهیم برای ایشان تداعی شود آن را به عنوان یک الگوی زندگی قرار خواهند داد. کما اینکه در جامعه ما فلسفه ایثار و شهادت تاریخ دیرینه دارد؛ که امروز از این مفاهیم به عنوان یک ارزش دینی و مذهبی از آن یاد می‌شود.

منطق شهید را با منطق افراد معمولی نمی‌شود سنجید. شهید را نمی‌شود در منطق افراد معمولی گنجانند. منطق او بالاتر است. منطقی است آمیخته با منطق عشق (مطهری، ۱۳۸۱).

امل و تدبیر در چیستی شهادت مبین آن است که از بین عوامل مختلف در شکل‌دهی به هویت جوانان ایرانی، نقش عوامل معنوی برتر از عواملی همچون سرزمین، زبان، تمدن، تاریخ و... است و از بین عوامل معنوی شهادت در اوج هویت‌دهی به شخصیت جوانان ایرانی قرار دارد (مردانی نوکنده، ۱۳۸۸).

ایثار و رابطه اخلاقی و اجتماعی و سیاسی آن در جامعه

برای درک منتهای لطف خداوند به انسان در خصوص فطرت پاک و هدایت‌گر او درزمینه گذشت و ایثار اگر از فطرت و پیامبران ظاهری بگذریم طبیعت خدادادی آشکارترین و پرقدمت‌ترین جلوه ایثار و گذشت می‌باشد که خداوند رثوف آن را تقدیم انسان نموده است. خورشید به عنوان منبع بزرگ انرژی، کرات و سیارات و منظومه‌های شمسی، اکسیژن بهترین عامل زندگی، فتوستتز، میوه و برگ درختان و گیاهان، حیوانات، سنگ‌های تزیینی و ... مگر می‌توانیم اشاره کنیم، هرگز! همان‌گونه که سعدی می‌گوید:

فضل خدای را که تواند شمار کرد یا کیست آنکه شکر یکی از هزار کرد

به کدام‌یک از جنبه‌های ایثار و گذشت خداوند نسبت به آدمی اشاره کنیم؟ آیا می‌توانیم نام ببریم؟ دانایی و توانایی خداوند به حدی است که هیچ چیز در هیچ زمینه‌ای دریغ و اغفال نشده است، تدبیر و عنایت خداوند بی‌متهاست؛ بنابراین با عنایت به الطاف خداوند است که در امر اصول دین، انسان را به تفکر خودپردازی فکری، خود ادراکی در وجود آفریده‌هایش سفارش مؤکد می‌کند. خداوند سبحان از آنجایی که اسباب و ابزار را از انسان دریغ نکرده است و به‌طور بی‌نقص در بالاترین حد کمال به او داده است. او را در انتخاب راه مختار آفریده است؛ بنابراین یکی از مواهب خدادادی تفکر یا رسول باطنی است به حدی که پیامبر اسلام می‌فرماید: یک ساعت تفکر از ۷۰ سال عبادت ارزشمندتر است (امام خمینی، ۱۳۹۴: ۱۹۱).

مبانی نظری پژوهش

حداقل از زمان حضرت ابراهیم (ع) به بعد مستقیماً می‌توانیم ظهور فرهنگ ایثار و شهادت را به فرهنگ شیعیان به‌طور عموم در خصوص خداجویی، عبادت و اهداف متعالی آن نسبت دهیم. به دنبال آن زجر و رنج‌های عبد مناف، عبدالمطلب، عبدالله و محمد (ص) و فاطمه زهرا (س) و علی (ع) و خاندان پاکش را از یاد نبرده‌ایم!... آیا این رنج و مشقت در راه هدف، جزئی، کم‌ارزش و بی‌حاصل بوده است؟ نباید از یاد برد هنگامی که انسان دست از وجود می‌شوید یعنی به عشق و عرفان رسیده است و عشق و عرفان یعنی پل زدن از درون به درون، یعنی رابطه عمیق بین عاشق و معشوق و مرید و مراد. آری ایثار و شهادت در فرهنگ اسلام به ویژه تفکر شیعه

یکی از عالی‌ترین و بالاترین درجات و مراتبی است که یک انسان مؤمن به خدا می‌تواند به آن دست یابد. در فرهنگ شیعه در حیات انسانی مراحل وجود دارد که یک انسان پاک بی‌آلایش آن‌ها طی می‌کند تا خود را در سیر تکامل به پیش برد و وقتی به آن درجه از عظمت انسانی رسید در انتهای این مسیر یعنی در اوج کمال، شهادت به سراغش می‌آید. نقش ائمه و خصوصاً سیدالشهدا در بیدادگری و روشنگری افکار بعد از خود به حدی است که هیچ‌گونه قالب آموزشی و پرورشی همچون (داستان - شعر - مقدمه نمایش، سخنرانی، افسانه گردش علمی و...) به اندازه روش ایثار و اسوه‌ای ایشان و یارانش تأثیرگذار نبوده و نخواهد بود. عظمت ایثار در فداکاری حسین بن علی (ع) در راه رسیدن به مقصود و هدف والای شهید آن‌قدر بزرگ و شناخته شده است که علاوه بر ایثار فردی، خانوادگی، گروهی دیگران را نیز به‌طور مداوم و پیگیر از سال ۶۱ هجری تاکنون آینده‌ها را نیز به آن می‌خواند و توصیه می‌کند و آن عشق به لقاءالله است. امام حسین (ع) و یارانش به راحتی می‌دانند که انسان‌ها با اهداف متعالی آفریده شده‌اند ولی گاهی محیط خفقان و ترس، آن‌قدر مؤثر می‌افتد که سود جویان حقایق را به واقعیت بدل نمایند. حال چه کسی غیر از صاحبان شور و عشق و سوز باید آن را به بیدادگری کشانند. واقعیت این است که ایثار و گذشت امام حسین (ع) خون تازه‌ای در رگ اجتماع دمیده و می‌دمد و همواره تازگی - شادابی - امید و نشاط را به آن ارزانی می‌دارد، چون ایثارگر خود را از خود و برای خود نمی‌داند پس خود را از هر قیدی، غیر از مراد خود، آزاد می‌بیند.

روش پژوهش

این مقاله از روش توصیفی از نوع کتابخانه‌ای استفاده گردیده است و اطلاعات با استفاده از منابع اطلاعاتی از جمله کتاب، مجله، اینترنت و... جمع‌آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است

الف) اثر روحیه ایثار و شهادت در تقویت ایمان

از جمله عواملی که می‌تواند بالاترین اثر را بر تقویت ایمان و معرفت فردی و جمعی جامعه اسلامی داشته باشد روحیه ایثار و شهادت طلبی است. حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) در بیانی، فرهنگ مجاهدت و جانبازی در راه خدا را در اصحاب مخلص پیامبر می‌ستاید و می‌فرماید: این

روحیه چنان ما را مجاهد در راه خدا ساخته بود که با دشمن در حالی می‌جنگیدیم که بسیاری از نزدیکان ما مانند پدران و برادران و عموهای ما در صفوف دشمن بودند و آن‌ها را در راه خدا می‌کشیم و این مسئله نه تنها موجب سستی ما در امر جهاد نمی‌شد، بلکه به خاطر اثبات بندگی خود و ترجیح محبت خدا بر محبت بستگان خود و موفقیت در این آزمون الهی خدا بر ایمان و معرفت ما می‌افزود و ما را در بندگی خود راسخ‌تر می‌ساخت (دشتی، ۱۳۷۹: ۲۴۵).

ب) تأثیر ایثارگری و شهادت‌طلبی بر عبودیت و سازندگی انسان

از دید اسلام یاد مرگ، یکی از عوامل مهم تربیت و تزکیه نفس انسان و بازدارنده او از انجام معاصی و ترغیب‌کننده آدمی به بندگی و صفت الهی است. یاد مرگ اثرات و برکات ارزشمندی دارد که عبارت‌اند از:

۱. نابود شدن و خشکاندن ریشه‌ها و انگیزه‌های گناهان و بستن راه‌های نفوذ و تسلط شیطان بر جان آدمی؛
 ۲. در نتیجه، غفلت از مبدأ و معاد و وظایف بندگی، جای خود را به اشتباه و توجه و معرفت می‌دهد؛
 ۳. به تدریج نجاست و آلودگی گناهان را از وجود انسان می‌زداید؛
 ۴. مصائب و بلاها بر انسان آسان شده و راحت جلوه می‌کند؛
 ۵. قلب را به نور و عشق الهی زنده می‌گرداند.
- بر اساس همین آثار و برکات است که رسول گرامی اسلام، یاد مرگ را، برترین زهد، برترین عبادت و برترین تفکر و اندیشه نامیده است (علوی مهر، ۱۳۸۹: ۹۶).

❖ (ج) احیاء فرضیه امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف، به معنی امر به خوبی‌ها و اعمال و سنت‌های شایسته‌ای که خدای سبحان و فرستادگان معصوم او، آن‌ها را واجب کرده و به آن‌ها امر نموده‌اند. نهی از منکر به معنی نهی از بدی‌ها، قبیح و اعمال و سنت‌های ناپسندی که خدای تعالی بر جانشینان معصوم او در زمین آن‌ها را حرام و ممنوع نموده و ناپسند شمرده‌اند این عامل مهم بقای دین و ارزش‌های آن در طول تاریخ بوده و ترک آن ذلت مسلمین را در پی داشته است. با اندک تأملی در آیات قرآن و روایات معصومین، درمی‌یابیم که عامل اصلی ترک این فرضیه عظیم، استیلای روح ترس و عدم احساس مسئولیت بر مسلمین بوده است که از ضعف ایمان و معرفت و توکل آنان به خدای تعالی و بازگذاشتن راه نفوذ و تسلط شیطان بر آن سرچشمه می‌گیرد. فرهنگ ایثار و شهادت به دو دلیل می‌تواند موانع امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه بردارد:

۱. فرهنگ و روحیه ایثار و شهادت این قابلیت را دارد که افراد و جامعه اسلامی را به درجه ابراز ایمان و معرفت برساند که در عالمی، جز خدای خود کسی را منشاء اثر حقیقی ندانند، پس از غیر او نمی‌هراسند و نسبت به انجام تکالیف و اوامر او نیز کوشا خواهند بود.
۲. این فرهنگ مبتنی بر عشق به معبود و به تبع آن، عشق به انجام هر شرايطی وظيفه خود را انجام دهند و از کشته شدن و سایر ضررهای محتمل، ترسی به دل راه ندهند. (فتاحی زاده، ۱۳۸۶: ۸۶).

(د) تقویت روح ایثار در جامعه

ایثار نتیجه وجود روحیه فرهنگ ایثار و شهادت‌طلبی است. قطعاً هر چه این فرهنگ در جامعه اسلامی، بیشتر تقویت گردد، شمول و استیلای روح ایثار مخصوصاً در بالاترین درجات آن که ایثار و بذل جان است بر مؤمنین و جامعه دینی بیشتر می‌شود، زیرا کسی که در نعمت حیات که عزیزترین و محبوب‌ترین و گران‌بهاترین نعمت الهی به بشریت است، دیگران را بر خود مقدم کند، در ایثار دیگر دارایی‌هایی که تعلق خاطر آدمی به آن‌ها ضعیف‌تر است، به طریق اولی ایثارگر خواهد بود. این بدان جهت است که شهادت‌طلبی مصداق کاملی از کرامت و عزت نفس است

و اگر روح مؤمنین به این درجه رفیع نائل شود تمام دنیا و منافع اعتباری آن در نزد او کوچک، حقیر و پست جلوه می‌کند. (فلسفیان، ۱۳۹۸: ۱۲۱).

یافته‌های پژوهش

الف) ایثار محور مسائل اخلاقی

محور مسائل اخلاقی، خود را فراموش کردن و از خود گذشتن و از منافع خود صرف‌نظر کردن است. همان‌طور که در سلامت بدن یک اصل هست که به منزله مبدأ و منشاء همه خوبی‌هاست و آن مسئله «حمیه» یعنی ترک پرخوری است. در اخلاق هم یک مسئله وجود دارد که اساس همه مسائل اخلاقی است و آن رهایی از خود و رها کردن «منیت است»

ب) تقویت روحیه صبر و استقامت در مؤمنین

از آنجاکه مجاهدت و شهادت در راه خدا، مستلزم تحمل مشقات و مصائب فراوان است پس مؤمنینی که حقیقت ایمان در قلبشان رسوخ کرده و با نور آن راه می‌یابند، بالاترین صبر و پایداری را در مصائب و پیشامدها از خود به ظهور می‌رسانند. تا آنجا که خداوند می‌فرماید: انما یوفی الصابرون اجرهم بغير حساب؛ تنها صابران را بدون حساب پاداش کامل می‌دهند. (زمر، ۱۰)

شهید نیازمند است و این است رابطه شهید و نقش شهادت در مکتب ما، با خود مکتب و این است اثر عمل شهید و حق شهید بر امت و جامعه و امامت.

شهید با عشقی که دارد، در رابطه با همه این مفاهیم سخن می‌گوید و منطق او در همین معنا خلاصه می‌شود و لذا آنان دم از حیات و زنده ماندن می‌زنند شهیدان از خون و شهادت دم می‌زنند. آن‌ها به مصلحت این جهان و آنچه در اوست، می‌اندیشند. شهیدان به هدف و جامعه و امت و مکتب و امامت می‌اندیشند آن‌ها علاقه‌مند به حیات مادی و نعمات و منفعت‌های این جهان می‌باشند. شهیدان عاشق خون و شهادت و نیل به کمال معنوی هستند. آن‌ها به ملجأ و پناهگاه دنیوی فکر می‌کنند. شهیدان به ملجئیت خدایی و رجعت بقاء الهی و نیل به قرب حق عشق می‌ورزند؛ و خلاصه مطلب: منطق شهید عشق و ایثار شهادت و خون، رجعت معنوی و صلاح جامعه و تحقق آرمان‌های انسانی است (دشتی، ۱۳۷۹: ۱۹۸).

❖ (ج) بررسی فلسفی فرهنگ ایثار در اجتماع کنونی و کاربرد آن

انسان موجودی تنها و به‌دوراز جمع نیست بلکه از اولین لحظه دمیدن روح در او حداقل با جامعه‌ای دو نفری (پدر و مادر) ابراز وجود کرده و در تعامل‌های دیگر اجتماع خود را بهتر و بیشتر درمی‌یابد. او پاک تمام‌عیاری است، ولی تعامل وراثت او با محیط‌های گوناگون از هر گوهر یا گبری می‌سازد، اغلب مکاتب و مذاهب به اتفاق در خصوص این سخن که «هرچند مفیدتر بودن برای جامعه» موافقت دارند. در این رابطه حضرت سعدی می‌گویند:

«بنی‌آدم اعضای یکدیگرند و ...

تو کز محنت دیگران بی‌غمی

نشانید که نامت نهند آدمی.»

بنابراین، برآیند و نتیجه تلاش انسانی، موقعی همسو با حرکات ناموس هستی (خداوند) است که علاوه بر توالد و تناسل (رشد) دارای خیر و خاصیتی برای جامعه (توسعه) بوده است و هر چه این خیر و خاصیت بیشتر باشد، توسعه انسانی وسیع‌تر است. آیا جایگاه ایثار و ایثارگران غیراز این است؟ کیست که بتواند از حقوق فردی و خانوادگی خود بگذرد و آن‌ها را فدای خلق خدا «حق‌الناس» نماید. از آنجایی که یک فرد ایثارگر، اجتماع را بر خود و خانواده‌اش ترجیح دهد، انسان‌های دیگر باید تربیت اجتماع را امری مهم بدانند که برای همزیستی در اجتماع نیز، افراد باید شیوه زندگی در آن را بیاموزند. ایثارگر باید زمان و پیچیدگی‌های گوناگون دنیای کنونی را، بشناسد و متناسب با آن، از توانمندی‌ها و امکانات خدادادی‌اش، در مقابل یک کج‌روی بایستد و متناسب با آن اقدام نماید (سعادت پرور، ۱۳۹۷: ۸۲).

(د) آثار سیاسی ایثار در جامعه

۱. افزایش منزلت اجتماعی ایران و ایرانیان در افکار عمومی جهان و تبلیغ و تشریح بیشتر مواضع ایران در نظام قانونی و فراقانونی جهانی؛
۲. افزایش روحیه توانمندی، خوداتکایی و خودباوری مردم ایران و استقلال اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در جهان؛

۳. افزایش روحیه تقدیر، قدرشناسی و منزلت دادن به ایثارگران و وزنه‌های علمی و چهره‌های ماندگار ایران در این زمینه؛
۴. کم شدن فاصله بین نسل اول و سوم انقلاب به دلیل یادآوری رشادت‌ها، گذشت‌ها و ایثارها؛
۵. رفع مشکلات سریع‌تر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی... در مواقع بحران آن‌ها مدیریت سریع‌تر بحران آن‌ها در مواقع ضروری؛
۶. پیدا کردن قدرت و مهارت نیروهای محلی در خصوص رساندن کمک به آسیب دیدگان در هر لحظه که لازم باشد (تفویض اختیار بدون طی سلسله‌مراتب اداری)؛
۷. افزایش روحیه نقد، انتقاد، گذشت در بین مردم و مسئولان؛
۸. یکی از مهم‌ترین ابزار نفوذ در دیگران و تبلیغ و تشریح دین د آیین مقدس اسلام است. در روایات و احادیث و شرح سیره نبوی و ائمه معصومین اغلب، دشمنان خود را با این عمل زیبا (ایثار) شرمنده می‌کردند و به دین اسلام می‌گرویدند (مطهری، ۱۳۷۶: ۱۱۴).

ر) آثار اجتماعی ایثار در جامعه

۱. برقراری پیوند محکم‌تر بین اولیاء در خانواده و در جلوگیری از اطلاق و فرزندان آسیب‌زای اجتماعی؛
۲. برقراری پیوند محکم بین فرزندان، اولیاء، مربیان و دانش‌آموزان؛
۳. تقویت روحیه ریزبینی و مشاهده دقیق و همراه با تفکر در پدیده‌های خداوند و درک اینکه خداوند اولین ایثار در راه حق ما در قسمت‌های گوناگون جهان و نعم فراوان خود داشته است؛
۴. تقویت روحیه شناخت خود، توانمندی‌ها و درک بهتر خداوند متعال و شناخت بهتر او از طریق خودشناسی؛
۵. افزایش توان تفکر در انسان در خصوص عمر کوتاه فرصت مغتنم و بهره‌رسانی به دیگران؛
۶. رشد اخلاقیات در جامعه (جلوگیری از کبر، نخوت، غرور، دیگر آزاری و جلوگیری از جنگ و نفاق و خونریزی)؛

۷. افزایش روحیه تکریم از طرف همگان نسبت به همدیگر و در نتیجه افزایش بهره‌وری در جامعه؛

۸. افزایش روحیه خداجویی؛

۹. اغلب جوامعی که در ایثار، نقش برجسته‌ای دارند دارای روح نشاط، هیجان، شور و امید می‌باشند و همیشه جوشش دارند، همیشه روان‌اند و ساکن و مرداب نیستند (مطهری، ۱۳۷۶: ۱۱۴).

بحث و نتیجه‌گیری

۱. شناخت فرد و توانمندی‌ها و استعدادهای خدادادی او، که خداوند در وجود او به ودیعه نهاده، بیهوده نبوده و کاملاً بر اساس هدف آفرینش بوده، خداوند از خلیفه زمینی خود انتظار دارد حداقل تا اندازه‌ای در بعضی از موارد مانند خود خداوند ایثار و گذشت را به نمایش بگذارد. سهراب سپهری می‌گوید: و خدایی که در این نزدیکی است: لای این شب‌بوها، پای آن کاج بلند، روی قانون گیاه (سپهری، ۱۳۹۱: ۲۷۲).

۲. خداوند منان و بخشنده، به عنوان کانون مهم ایثار و گذشت تلقی شده و تفکر در نعمت‌های بیکران او در وجود انسان، حیوانات، گیاهان، عالم طبیعت، عالم ماوراء طبیعی و دریاها، بیکران و ...، ما را به این موضوع رهنمون می‌نماید. (تفکر در طبیعت از مهم‌ترین ابزارهای خداشناسی، خودشناسی، ایمان، اراده و ایثار خواهد بود).

۳. پیامبران، اولین نمایندگان خداوند در جهت ایثار- گذشت- صبر- استقامت- تحمل و بردباری می‌باشند آنان که از زمان ابراهیم خلیل‌الله به بعد با هرگونه شرک و بت‌پرستی جنگیدند و به عنوان الگوترین اسوه‌های ایثار و مقاومت مدنظر مردم می‌باشند.

۴. ائمه معصومین (ع) از زمان حضرت امام علی (ع) به بعد، خود می‌تواند مهم‌ترین معیار، ملاک و وزنه سراسر زندگی هر کدام از ما به عنوان ارزیاب عملکرد ما در زمینه ایثار و گذشت محسوب شوند.

ایثار در زمره عالی‌ترین مفاهیم الهی و حاصل متعالی‌ترین ارزش‌هایی هستند که یک انسان می‌تواند کسب کند، این مفاهیم اثرگذار تعالی‌بخش می‌تواند فرهنگ یک جامعه را به غایت تحت

تأثیر قرار دهد و والاترین برکات را به آن ببخشد. ایثار دفاع مقدس بستری برای ساختن انسان‌های موجود و معبری برای عرفان و معنویت بود و محور مسائل اخلاقی، خود را فراموش کردن و از خود گذشتن است، در اخلاق یک مسئله وجود دارد که اساس همه مسائل اخلاقی است و آن رهایی از خود و رها کردن منیت است و نهایتاً هر ملتی برای خود ارزش‌ها و آرمان‌هایی دارد که جهت دهنده به افراد جامعه در رسیدن به اهداف و تکامل خویش است. اهداف و آرمان‌های فرد و جامعه نیز از جهان‌بینی و ایدئولوژی مکتب و عقیده‌ای که در جامعه رایج است، نشأت می‌گیرد. فرهنگ ایثار در کشور ما یکی از ارزش‌هایی است که هم‌زمان با تاریخ میهن عزیزمان یعنی ایران ظهور پیدا کرده و شکل گرفته و همواره از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است و حضور رزمندگان ما در هشت سال دفاع مقدس نشان از اعتقاد و ایمان راسخ ملت ایران است. با برنامه‌ریزی مناسب مسئولان فرهنگی جامعه می‌توان به ترویج و تعالی فرهنگ ایثار و شهادت و ایجاد وحدت و افزایش آمادگی در برابر آسیب‌های اجتماعی از طریق آگاهی دادن به افراد و آشنا نمودن آن‌ها نسبت به فرهنگ عاشورایی این امکان را خواهد داد تا با توجه به فرهنگ ایثار توسعه اخلاق و معنویات و تأثیر آن در جامعه با عشق‌ورزی مخلصان به مکتب اسلامی آن‌ها را تقویت و روحیه مقاومت و از خود گذشتگی در جامعه را برای احیای روحیه اجتماعی در مردم به وجود آورد. اسوه همه معصومین حسین بن علی (ع) که اعضاء و جوارح خود را در راه هدف متعالی‌اش از دست داد. امام حسین (ع) بسیار ارزشمندانه خانواده و اصحاب خویش را بیدار کرد. چراغ ایثار امام حسین (ع) در طول قرون متمادی پرنورتر شده و نمونه آن در فلسطین، جنگ عراق و ایران و ... می‌توان مشاهده کرد.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

- دشتی، محمود (۱۳۷۹). ترجمه نهج البلاغه، قم: انتشارات پارسیان.
- امام خمینی، روح الله (۱۳۶۸). صحیفه امام خمینی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- امام خمینی، روح الله (۱۳۹۴). چهل حدیث، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- ذاکری، سید مجتبی (۱۳۷۹). مقام شهید در پیشگاه پروردگار، چاپ اول، انتشارات فرهنگ سبز.
- سعادت پرور، شیخ علی (۱۳۹۷). فروغ شهادت، چاپ اول، تهران، ناشر: احیاء الکتاب.
- فتاحی زاده، فتحیه (۱۳۸۶). حجاب از دیدگاه قرآن و سنت، تهران، چاپ بوستان کتاب.
- فلسفیان سید عبدالمجید (۱۳۹۸)، کتاب نقش انسان در هستی: شرحی بر خطبه متقین نهج البلاغه، انتشارات لیلہ القدر | ذکرا.
- عرب سرخی اردستانی، علی (۱۳۶۳). جهاد و شهادت در اسلام، چاپ اول، وزارت ارشاد اسلامی.
- علوی مهر، حسین (۱۳۸۹)، نشانی بهشت، انتشارات قدس رضوی، مشهد.
- مجلسی، علامه (۱۳۹۹)، بحار الانوار، ج ۱۰۰، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- مردانی نوکنده، محمدحسین (۱۳۸۸). نقش فرهنگ ایثار و شهادت در شکل دهی به جوانان ایرانی.
- مشیری، مهشید (۱۳۸۰). فرهنگ فارسی الفبایی - قیاسی (جلد اول)، چاپ اول، شرکت نشر البرز، پیکان.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۶). حماسه حسینی، جلد اول: سخنرانی‌ها، انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۵). قیام و انقلاب مهدی از دیدگاه فلسفه تاریخ، انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۳). انسان کامل، تهران، انتشارات صدرا.